

КУЗЬМЕНКО А. С.

аспірант

(Донецький державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.537

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.74>

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті наголошено, що запобігання кримінальним правопорушенням у сфері туризму – діяльність спрямована на забезпечення кримінологічної безпеки туристичної сфери, за якої запобігання розглядається не як самоціль подолання злочинності, а як інструмент досягнення стану безпеки туристичного середовища, зниження криміногенних ризиків, забезпечення законності та правопорядку у діяльності суб'єктів туристичного ринку шляхом виявлення кримінальних правопорушень, усунення причин і умов їх виникнення, застосування запобіжних заходів на різних кримінологічних рівнях з урахуванням віктимологічної складової, відновлення прав туристів та відшкодування завданої шкоди.

Наголошено, що модель стратегії розвитку туристичної сфери у повоєнній відбудові України має ґрунтуватися на кримінологічній безпеці туристичної сфери зі зміцненням правових та організаційних засад запобігання кримінальним правопорушенням, а також на створенні безпечного, прозорого та конкурентного середовища туристичної діяльності. Реалізація має забезпечити ефективну взаємодію між суб'єктами туристичного ринку – органами державної влади, туристичними операторами, готельним бізнесом, транспортними компаніями, органами місцевого самоврядування, правоохоронними структурами та громадськістю, – що дозволить мінімізувати криміногенні ризики та підвищити довіру до національного туристичного продукту. Основна увага в межах такої моделі має приділятися системному підходу до запобігання кримінальним правопорушенням, поєднанню загальносоціальних й спеціально-кримінологічних заходів з локальними ініціативами, спрямованими на зміцнення правопорядку в туристичних локаціях, підвищення якості послуг, культури безпеки та професійної етики у сфері туризму.

Визначено стратегічні напрями кримінологічної безпеки у сфері туризму, які сприятимуть підвищенню прозорості, стабільності та довіри до туристичного ринку, а також забезпечать ефективний захист прав і безпеки споживачів туристичних послуг із запровадження механізмів ліцензування та реєстрації суб'єктів туристичної діяльності, оцінювання їх фінансової стійкості та відповідальності; створення гарантійних і компенсаційних фондів; удосконалення систем державного контролю, нагляду, інспектування та аудиту; максимізація інформатизації та цифровізації туристичної галузі із використанням кібертехнологій, штучного інтелекту як інструментів забезпечення безпеки, якості обслуговування й запобігання кримінальним правопорушенням у сфері туризму.

Ключові слова: туризм, туристична сфера, кримінальне правопорушення, шахрайство, запобігання.

Kuzmenko A. S. Social measures for the prevention of criminal offences in the tourism sector

The article notes that the prevention of criminal offenses in tourism is an activity aimed at ensuring the criminological security of the tourism sector. Prevention is viewed not as an end in itself, but as a tool for achieving a safe tourism environment, reducing crime risks, and ensuring law and order in the activities of tourism market participants by identifying measures at various criminological levels, taking into account the victimological component, restoring tourists' rights, and compensating for damages.

It is noted that the strategic model for the development of the tourism sector in Ukraine's post-war reconstruction should be based on the criminological security of the tourism sector, strengthening the legal and organizational foundations for the prevention of criminal offenses, and creating a safe, transparent, and competitive tourism environment. Implementation should ensure effective interaction between tourism market participants – government agencies, tour operators, the hotel industry, transport companies, local governments, law enforcement agencies, and the public – which will minimize crime risks and increase trust in the national tourism product. This model should emphasize a systemic approach to preventing criminal offenses, combining general social and specifically criminological measures with local initiatives aimed at strengthening law and order in tourist destinations, improving the quality of services, safety culture, and professional ethics in the tourism sector.

Strategic areas of forensic security in tourism have been identified. These will contribute to increased transparency, stability, and trust in the tourism market, as well as ensure effective protection of the rights and safety of consumers of tourism services. These include the implementation of licensing and registration mechanisms for tourism entities, assessing their financial stability and liability; the creation of guarantee and compensation funds; and the improvement of systems of state control, supervision, inspection, and audit. Maximizing the informatization and digitalization of the tourism industry using cybertechnologies and artificial intelligence as tools to ensure security, service quality, and prevent criminal offenses in the tourism sector.

Key words: *tourism, tourism industry, criminal offense, fraud, prevention.*

Постановка проблеми. Відповідно до Стратегії економічної безпеки України [1], серед ключових національних інтересів держави визначено забезпечення стійкості економіки, розвиток конкурентоспроможних секторів, збереження культурного потенціалу та формування безпечного середовища життєдіяльності громадян. У цьому контексті туристична сфера посідає особливе місце, адже вона поєднує економічну, соціальну, культурну та гуманітарну функції, виступаючи важливим чинником сталого розвитку, відновлення територій, формування позитивного міжнародного іміджу України.

Водночас, у Національній економічній стратегії до 2030 року [2] підкреслюється, що Україна має значний потенціал для розвитку туризму завдяки своєму вигідному географічному положенню, унікальним природним ресурсам, історико-культурній спадщині та високому рівню людського капіталу. Такі фактори здатні перетворити туризм на один із ключових драйверів економічного зростання у післявоєнний період. Водночас реалізація цього потенціалу безпосередньо залежить від забезпечення безпеки туристичної діяльності, прозорості ринку послуг і протидії кримінальним проявам у даній сфері.

Забезпечення таких стратегічних задач потребує цілісної державної політики запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній сфері, що має бути інтегрована до стратегічних економічних документів розвитку. Заходи, спрямовані на запобігання злочинності, становлять один із ключових напрямів формування безпечного, стабільного та правового суспільства. Їх зміст не обмежується лише запобіганням вже вчиненим кримінальним правопорушенням, а передбачає створення таких соціальних, економічних і культурних

умов, які сприяють утвердженню позитивних цінностей, моральних орієнтирів і правослухняної поведінки кожного громадянина. Більше того, діяльність державних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній галузі має бути спрямована на досягнення максимальної ефективності, раціональності та стійкості системи публічного управління туризмом. Ефективність кримінологічної діяльності у цій сфері передбачає комплексний, інтегрований підхід, що охоплює правові, організаційні, аналітичні, інформаційно-технологічні та соціально-просвітницькі заходи.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичні пошуки у галузі кримінології зумовлюють звернення до наукових доробків А.А. Бабенка, В.В. Василевича, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, О.М. Джужі, П.С. Єпринцева, А.П. Закалюка, С.А. Мозоля, О.М. Литвинова, Є.С. Назимка, Д.М. Тичини та ін. Водночас, питання загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній сфері в умовах воєнного часу і післявоєнної відбудови потребують додаткового поглибленого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені є неможливим без зміцнення безпекових засад туристичної діяльності, що має стати ключовим компонентом державної політики у сфері економічної, соціальної та кримінологічної безпеки. Такий підхід сприятиме не лише зростанню добробуту населення, але й формуванню стійкого іміджу України як безпечної, відкритої та європейсько орієнтованої держави. Підтримуючи позицію П. С. Єпринцева, слід зазначити, що головним завданням кримінологічної науки є забезпечення суспільства ефективною стратегією впливу на злочинність, яка дозволяє раціонально розподіляти ресурси в протидії негативним соціальним проявам [3, с. 210].

У кримінологічній науці (В. В. Голіна, Б. М. Головкін) загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням розглядаються як система стратегічно орієнтованих соціально-економічних, політичних, культурно-виховних і правових заходів, спрямованих на зміцнення соціальної стабільності, розвиток і вдосконалення суспільних відносин, а також на усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності [4, с. 143]. Як справедливо зазначає О. М. Джужа, головна мета загальносоціальних заходів полягає у впливі на формування в особи стійких позитивних соціальних установок, що дозволяють зменшити ризик девіантної поведінки та підвищити рівень безпеки на макросоціальному рівні [5, с. 62]. Такий рівень запобігання має системний характер, адже його складові інтегровані у процес соціально-економічного, духовного та культурного розвитку суспільства, сприяючи зміцненню морально-психологічного потенціалу нації [6, с. 53–54].

На думку О. М. Литвинова, загальносоціальні заходи становлять важливий інструмент забезпечення гармонійного розвитку суспільства, охоплюючи соціально-економічні, правові, ідеологічні, організаційно-управлінські та культурно-виховні ініціативи. Їх головним завданням є удосконалення суспільних відносин, формування сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства та усунення або нейтралізація причин і умов, що детермінують злочинність [7, с. 116]. Як підкреслюють І. Г. Богатирьов [8] та А. М. Бабенко [9], запобігання злочинності має розглядатися як реакція держави й суспільства на криміногенні процеси, що передбачає цілеспрямовану протидію негативним соціальним явищам і стимулювання законотворчості поведінки громадян. Його реалізація охоплює комплекс політичних, соціально-економічних, культурно-виховних і правових заходів, спрямованих на зміцнення соціальної стабільності та правопорядку.

У контексті туристичної сфери забезпечення кримінологічної безпеки набуває особливого значення, оскільки ця галузь є високочутливою до політичних, воєнних та соціально-економічних ризиків. Для зменшення криміногенних загроз у туристичному секторі необхідно зміцнювати інституційну, аналітичну та фінансову спроможність державних органів, які відповідають за регулювання галузі. Пріоритетними напрямками державної політики мають стати: створення ефективної системи ідентифікації ризиків, моніторинг і аналіз ринку туристичних послуг, підвищення прозорості діяльності туристичних операторів,

а також забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності та правової відповідальності суб'єктів туристичної діяльності. Важливо також посилити захист прав споживачів туристичних послуг і запобігати тіньовим схемам, шахрайству та нелегальній діяльності у сфері туризму.

Як підкреслює С. А. Мозоль, кримінологічна безпека є фундаментальною складовою загальної системи безпеки, особливо в умовах сучасних викликів, що характеризуються зростанням рівня злочинності, трансформацією її форм і підвищенням суспільної небезпечності кримінальних дій. Її забезпечення передбачає комплекс заходів, спрямованих на захист інтересів особи, суспільства та держави через виявлення, нейтралізацію та протидію криміногенним загрозам, що формуються у різних секторах економіки, зокрема у сфері туризму [10, с. 127]. У цій системі провідну роль відіграють правоохоронні органи, але не менш важливими є громадські інституції, професійні асоціації та органи місцевого самоврядування, які забезпечують превентивну взаємодію та суспільний контроль.

Змістовне навантаження концепції кримінологічної безпеки у сфері туризму полягає у зміщенні акценту із об'єкта нападу – злочинності – на об'єкт захисту – туристичну сферу як складову національної економіки та соціального простору. У цьому контексті запобігання кримінальним правопорушенням розглядається не як ціль подолання злочинності, а як засіб досягнення стану безпеки туристичного середовища, зниження кримінального тиску на економіку та формування умов для безпечної діяльності суб'єктів туристичного ринку. Відтак, кримінологічна безпека та її забезпечення передбачають, у тому числі й максимізацію заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері туризму як діяльності спрямованої на забезпечення кримінологічної безпеки туристичної сфери, за якої запобігання розглядається не як самоціль подолання злочинності, а як інструмент досягнення стану безпеки туристичного середовища, зниження криміногенних ризиків, забезпечення законності та правопорядку у діяльності суб'єктів туристичного ринку шляхом виявлення кримінальних правопорушень, усунення причин і умов їх виникнення, застосування запобіжних заходів на різних кримінологічних рівнях з урахуванням віктимологічної складової, відновлення прав туристів та відшкодування завданої шкоди.

Отже, ефективна стратегія кримінологічної безпеки у туристичній сфері передбачає створення безпечного середовища для туристів і бізнесу, мінімізацію економічних і корупційних ризиків, підвищення правової культури та етичних стандартів у галузі. Лише за таких умов зменшення кількості кримінальних правопорушень у сфері туризму супроводжуватиметься зниженням їх суспільної небезпечності, а не лише кількісними показниками, що свідчатиме про досягнення реального стану кримінологічної безпеки в Україні. До ключових напрямів її забезпечення належать вплив на рівень злочинності у сфері туризму, робота з особами, схильними до протиправної поведінки, усунення детермінант злочинності та запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема через віктимологічну профілактику й інституційний захист прав туристів. Таким чином, кримінологічна безпека у сфері туризму має комплексний характер, поєднуючи заходи правового, соціального, культурного та інформаційного впливу.

У межах загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній сфері доцільним є формування комплексної системи безпеки туризму, яка поєднує нормативно-правові, організаційні, інституційні, технологічні та інформаційно-аналітичні компоненти, а саме:

а) розроблення та впровадження нормативно-правових концептів безпеки туризму в умовах післявоєнного відновлення держави, які мають передбачати інтегровану модель протидії кримінальним загрозам у туристичному секторі. Йдеться про створення правових основ туристичної безпеки як складової національної безпеки, що охоплює превентивні, кримінологічні, інформаційні та освітні заходи. Такі концепти повинні закріпити механізми взаємодії державних інституцій, правоохоронних органів, місцевого самоврядування та громадських організацій для усунення умов, що сприяють злочинності у сфері туризму, включаючи шахрайство, кіберзлочинність, корупційні прояви та експлуатацію уразливих груп;

б) упровадження системи управління ризиками у сфері туризму, заснованої на постійному моніторингу криміногенних факторів, аналізі соціально-економічних, політичних і техногенних загроз, а також публічному звітуванні про стан безпеки туристичних дестинацій. Така система має ґрунтуватися на використанні аналітичних платформ, штучного інтелекту (AI) і технологій Big Data для виявлення аномалій у поведінці ринку, передбачення ризиків і раннього попередження про кримінальні загрози. Важливо забезпечити залучення громадських інституцій та незалежних аналітичних центрів до оцінки рівня ризику, що підвищить прозорість і довіру до механізмів превенції;

в) створення інституту туристичних інспекторів у структурі Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), який функціонуватиме як інституційний механізм первинного реагування на правопорушення у туристичній сфері. Туристичні інспектори матимуть повноваження на здійснення запобіжних перевірок туристичних об'єктів, контроль за дотриманням ліцензійних умов, моніторинг якості послуг, фіксацію фактів незаконної діяльності та оперативне інформування правоохоронних органів. Такий інститут сприятиме зменшенню латентної злочинності, протидії корупції та детінізації туристичного бізнесу, а також стане каналом комунікації між державою, бізнесом і споживачами послуг;

г) створення регіональних координаційних рад з питань безпеки туризму (на базі ДАРТ), до складу яких мають увійти представники органів державної влади, туристичних асоціацій, місцевого самоврядування, громадських об'єднань, наукових установ і правоохоронних органів. Такі ради забезпечуватимуть інституційну взаємодію на місцевому рівні, здійснюватимуть аналіз криміногенної ситуації в туристичних регіонах, розроблятимуть стандарти безпечної поведінки туристів, проводитимуть спільні профілактичні акції, здійснюватимуть ідентифікацію ризикових туристичних об'єктів. Їх діяльність має координуватися з Національною радою з відновлення України, що дозволить поєднати безпекові аспекти з економічною реконструкцією;

д) розширення цифрової трансформації туристичної сфери є одним із ключових напрямів зміцнення кримінологічної безпеки. Йдеться про створення єдиного цифрового реєстру суб'єктів туристичної діяльності, інтегрованого з податковими, банківськими та правоохоронними базами даних, що дасть змогу ідентифікувати недобросовісних операторів і посередників.

е) формування додаткових фінансових і страхових ресурсів для забезпечення безпеки туристів. Доцільним є створення спеціальних компенсаційних, страхових або муніципальних фондів, призначених для надання допомоги особам, які постраждали від злочинів у туристичній сфері, або для покриття збитків у разі надзвичайних ситуацій і форс-мажорів. Ці фонди можуть формуватися за рахунок державного бюджету, внесків суб'єктів ринку та грантів міжнародних партнерів, що відповідатиме принципам соціальної відповідальності та відновної справедливості у туризмі;

є) розвиток системи внутрішнього контролю та саморегулювання туристичної галузі через упровадження механізмів добровільної сертифікації, аудиту безпеки та комплаєнс-практик. Важливим елементом стане формування етичного кодексу туристичного бізнесу, який визначатиме стандарти прозорості діяльності, відповідальності перед споживачами та взаємодії з правоохоронними структурами.

Відтак, загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері туризму спрямовані на забезпечення кримінологічної безпеки туристичної галузі (захист туристичного ринку шляхом зменшення кількості злочинів у цій сфері) та усунення туристичних ризиків за допомогою правових, інституційних, організаційних, інформаційно-аналітичних і прогностичних механізмів недопущення порушень у процесі надання туристичних послуг, що досягається через регулювання, контроль, нагляд, інспектування, притягнення до відповідальності за виявлені порушення, відновлення прав туристів і відшкодування заподіяної шкоди.

У контексті післявоєнного відновлення України особливого значення набуває питання саме кримінологічної безпеки туристичної сфери, адже саме туризм у перспективі

відіграватиме важливу роль у структурній модернізації економіки, відновленні людського потенціалу, міжнародному іміджі держави та залученні інвестицій. Зважаючи на виклики, спричинені воєнними діями, окупацією територій, міграційними процесами й загрозами безпеці громадян, необхідним є формування нової моделі відновлення туристичної галузі, інтегрованої у загальнодержавну систему забезпечення економічної, соціальної та кримінологічної стабільності.

Далі варто зупинити увагу на Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. У такому нормативно-правовому документі передбачено щорічну підготовку планів заходів центральними органами виконавчої влади у взаємодії з обласними, Київською міською держадміністраціями та іншими суб'єктами публічної політики; документ структурно містить визначену мету, систему стратегічних цілей, дорожню карту реалізації, набір інструментів державного втручання, а також механізми моніторингу із контрольними показниками до 2026 року [11].

Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у туристичній сфері становлять базову складову державної політики у сфері безпеки, спрямовану на усунення або нейтралізацію детермінантів, які зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень у туристичній сфері. Їх ефективність визначається не стільки кількістю кримінально-правових заборон, скільки здатністю держави та суспільства створити умови для стабільного, прозорого й безпечного функціонування туристичної галузі, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України.

Війна та збройна агресія проти України істотно трансформували структуру туристичних відносин, породивши нові ризики та криміногенні виклики – від масштабних шахрайств і корупційних зловживань у сфері відбудови туристичної інфраструктури до зростання кіберзлочинності, нелегальної діяльності агентств і використання туризму для прикриття транскордонних злочинів. Тому загальносоціальні заходи мають орієнтуватися не лише на економічну стабілізацію галузі, а й на системне підвищення рівня кримінологічної безпеки туристичного середовища.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері туризму спрямовані на забезпечення кримінологічної безпеки туристичної галузі (захист туристичного ринку шляхом зменшення кількості кримінальних правопорушень у цій сфері) та усунення туристичних ризиків за допомогою правових, інституційних, організаційних, інформаційно-аналітичних і прогностичних механізмів недопущення кримінальних правопорушень у процесі надання туристичних послуг, що досягається через ліцензування, реєстрацію, фінансову стійкість суб'єктів туристичної діяльності; регулювання, контроль, нагляд, інспектування, аудит; інформатизацію та цифровізацію сфери; притягнення до відповідальності за виявлені порушення, відновлення прав туристів і відшкодування заподіяної шкоди. Такі стратегічні орієнтири сприятимуть підвищенню прозорості, стабільності та довіри до туристичного ринку, а також забезпечать ефективний захист прав і безпеки споживачів туристичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>
2. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
3. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 560 с.
4. Кримінологія: підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Х. : Право, 2014. 440 с.

5. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): навч. посіб. Київ: Атіка, 2001. 368 с.
6. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Прецедент, 2009. 348 с.
7. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.
8. Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. К. : ВД Дакор, 2018. 532 с.
9. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.
10. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 482 с.
11. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>

